

Outi Fingerroos

Karjala – muistin ja utopian paikka

Karelia – a place of memories and utopias

Karelia has always been a place of utopias and memories in Finland. The images that we have of this area tend to originate in national projects and Karelianism. The Isthmus belonged to Finland until 1939. After World War II a total of 430 000 evacuees, 407 000 of whom were Karelians, were resettled in different parts of Finland. The article concentrates on the memories and utopias of the Karelian evacuees. Karelia is not just an abstraction but a place of memories and utopias for Karelian evacuees. Their utopias are different than those of supporters of Karelianism because of their misery and dreams about going back there.

Keywords: Karelian Isthmus, oral history, places of memory, utopias

Johdanto

Hannes Sihvo kirjoitti utooppisesta Karjalasta ja karelianistisesta orientista *Karjalan kuvassa* (1973/2003: 407) seuraavin sanoin: ”Karelianismissa niin kuin muissakin aatteissa on nousu-, kukoistus- ja väljähtymisvaiheensa. Karelianismilakin on esiklassikkonsa, klassikkonsa ja epigoninsa. Ei käy kieltäminen, että jokaiselle heistä saattoi aate olla uusi, vaikka riittävän pitkän ajanjakson perspektiivissä motiivit saattavat osoittautua satavuotiseksi perinteeksi”.

Karelianismi ymmärretään yleisesti tieteen ja taiteen ihannoivaksi kiinnostukseksi Karjalaan. Karelianismi muiden muassa synnytti ajatuksen Suomen suvusta, ja tästä ajatuksesta kehittyi myös

nationalistinen utopia eli suursuomalaisuuden aate, jonka päämääränä oli saattaa koko Karjala osaksi Suomea. August Vilhelm Ervastia tavaan pitää ensimmäisenä kareliaanina (ks. Ervasti 2005), ja hänen perässään joukko 1800-luvun lopun taiteilijoita, kansatieteilijöitä, kansanrunouden tutkijoita, luonnontieteilijöitä ja kielentutkijoita suunnisti Karjalaan. Itse termi on paljon tätä nuorempi. Se tiettävästi esiintyi ensi kerran vuonna 1939 Yrjö Hirnin teoksessa *Matkamiehiä ja tietäjiä*, jossa luonnehditaan juuri kareliaanien ja Kalevala-romantikkojen merkitystä 1800-luvun lopun kansallishenkisessä ilmapiirissä (Hirn 1939: 207–208).

Hannes Sihvon mukaan karelianismille on tässä päivässä samanlainen tilaus kuin sen syntyaikoina – silloin Suomi tosin oli Venäjän, nyt olemme itsenäinen valtio, osa Eurooppaa ja globaaliksi luonnehdittua maailmaa. Tällaisesta karelianismin renessanssista ei voinut edes uneksia 30 vuotta sitten (Haapanen 2001; ks. Fingerroos 2004b: 126–128; Fingerroos 2007). Karelianismin satavuotinen perinne näyttää siis saavuttaneen Neuvostoajan väljähtymisvaiheen jälkeen uuden kukoistuksen ja siivolaisen epigonin. Pekka Laaksonen puhuikin uuden polven Karjala-tutkimuksen aallosta: ”Ehkä voisimme puhua jopa uudesta karelianismista” (Stenbäck 2003; Fingerroos & Loipponen 2007: 7). Minä itse, uuden sukupolven Karjala-tutkija, olen ollut mukana määrittelemässä tutkimuksen uskareliaanista innostusta. Vasta ilmestyneen kirjan *Nykytulkin-tojen Karjala* alkuun kirjoitin toimittajakollegani Jaana Loipposen kanssa (Fingerroos & Loipponen

nen 2007: 7): ”Kirjan tutkijat eivät välttämättä kutsuisi kaikki itseään uskareliaaneiksi, mutta jokin Karjalassa on vetänyt heitä puoleensa. Osa on säilyttänyt tosioloisuutensa; heille Karjala on tutkimuskohde siinä kuin mikä muu osa Suomea tahansa. Osa Karjala kiehtoo ja fasinoi, ohi perustutkimuksen, kohti omia tuntemuksia. Tämän kokelman Karjala ei siis ole yksi ja yhteinen vaan monta Karjalaa.”

Artikkelissani tartun Sihvon utooppiseen karelianismiin siirtokarjalaisten kokemusten ja muistin näkökulmasta. Yhdyn nimittäin Sihvooon siinä, että karelianismilla on erilaisia vaiheita ja sadan vuoden perspektiivissä aatteesta saattaa tulla perinteenkaltainen. Osoitan kuitenkin, että perinteen sisällä on tapahtunut muutoksia: aatteellista karelianismia on edelleen olemassa, mutta utopiat konkretisoituvat myös siirtokarjalaisten kokemuksiin kiinnittyvissä muistoissa. Tällaisiin muistin utopioihin liittyy kansallis-poliittisten konnotaatioiden ja mannheimilaisten ideologioiden sijasta sellaisia attribuutteja kuin kokemus, unohdus, nostalgia(turismi) ja uusheimolaisuus¹.

Artikkelini kohdentuu muistin paikkoihin ja utopioihin eli siihen, miten menetetyistä Karjalasta on rakennettu läsnä olevaa paikkaa sotien 1939–1945 jälkeisessä Suomessa. Lähdän liikkeelle *muistitiedon, muistin paikkojen ja muistin utopioiden* määrittämisestä. Koska tekstini perustana on muistitietotutkimuksen traditio, saavat myös termit sisältönsä tästä traditioista käsin. Käsitelyni poikkeakin tarkoituksella totutusta, sillä voisin hyödyntää yleisesti kulttuurintutkimuksen traditioita ja historian tutkimuksen filosofiaa (kuten Ricoeur 2004) tai pohtia utopioiden ja ideologioiden välisiä suhteita. Näin nostattaisin myös muistoihin liittyvän tulkinnan abstraktiotasoa. Koska tavoitteenani on asettaa termeille uusi määritelmä suomalaisen muistitietotutkimuksen traditiosta käsin, en lähde ylimääräisille epistemologisille retkille. Sen sijaan esitän utooppisesta Karjalasta tulkinnan, jota määrittää yhtäältä siirtokarjalaisten muistelussa oleva paikan kokemus, toisaalta ideologisoitu unelma aluepalautuksesta.

Artikkelini empiirinen osa koostuu kolmesta erilaisesta Karjala-utopiasta. Esimerkit ovat näytteitä elävästä karjalaisuudesta. Ensimmäiseksi esittelen Karjalan profetaaksi kutsutun, entisen viipurilaisen kalakauppiaan Mikko Reposen kaksi ennustusta, jotka ovat antaneet toivoa monelle Viipurin seudulta evakuoitulle siirtokarjalaiselle. Lähteenä käytän K. Mikkosen toimittamaa kirjaa *Mikko Reponen. Viipurin profetta. Suomen kohtaolonvuosien apostoli* (1967). Kirjan on kustantanut

hartauskirjoja julkaiseva Kuva ja Sana, ja se koostuu Reposen ystävien muistoista ja kuvauksista. Toinen empiirinen katsaus rakentuu Karjalan evakon Sirkka Pöystin omakustanteen *Sain Karjalan takaisin* (2003) tarkastelulle. Ideanani on tavoittaa yhden Karjalan evakon toteuttama utopia kuvaamalla, miten Sirkka Pöysti toteutti paluun synnyinkotiinsa Laatokan Karjalaan. Kolmanneksi tarkastelen ProKarelia-ideologista palautusutopiaa Veikko Saksin kirjoittaman kirjan ja ohjelmanjulistuksen *Karjalan palautus* (2005) avulla.

Artikkeli edustaa kulttuurien tutkimusta ja sen sisällä vaikuttavaa muistitietotutkimusta. Se on osa Suomen Akatemian rahoittamaa tutkijatohtorin projektiani ”Karjala muistin paikkana ja utopioina” (2005–2008), jossa tavoitteenani on kirjoittaa Karjalasta, etenkin Kannaksesta, lähtökohdiltaan valtavirasta poikkeavaa, kiellettyä ja katkonaistakin historiaa. Projektini on Suomen akatemian rahoittaman *Transboundary landscapes – rajamaamaismat* -hankkeen yhteistyökumppani.

Mitä on muistitietotutkimus?

Muistitietotutkimus (englanniksi *oral history*) on kansainvälinen ja moneen tutkimuksen traditioon vievä ilmiö. 1990–2000-luvuilla siitä on tullut kiinteä osa historian- ja kulttuurien tutkimusta myös Suomessa. Muistitietotutkimus on syntynyt pyrkimyksestä tuottaa uusia, erilaisia ja vaihtoehtoisia tulkintoja menneisyydestä. Perinteisiä kiinnostuksen kohteita ovat olleet erilaiset pieniksi luonnehdittavat historian ilmiöt², kuten arki, marginaalit, syrjäytetyt, unohdetut, luokat ja yhteisöt vailla kirjoitettua historiaa. Esimerkiksi vasta itseinäistyneille, sisällissotien riepottelemille maille *oral history* on tarjonnut mahdollisuuden tuoda julki omia menneisyyden tulkintojaan (Fingerroos & Haanpää 2006: 26–27; ks. Fingerroos & Haanpää 2004; Fingerroos 2006).

Kansainvälisessä tutkimuksessa käsite *oral history* viittaa tavallisimmin erilaisiin suullisiin aineistoihin, joita tuotetaan haastattelumenetelmin ja joista rakennetaan menneisyyden tulkintoja ja -esityksiä. Suomalaiselle muistitietotutkimukselle käänös *suullinen historia* ei kuitenkaan ole onnistunut, sillä arkistolaitoksemme on tehnyt merkittävää tallennustyötä koko olemassaolonsa ajan. Etenkin 1900-luvulla arkistoihimme on kertynyt runsaasti muiden muassa elämäkertoja, muistelmia ja kilpakeruissa tuotettua muistitietoa teksteinä. Lisäksi puhuttua sanaa tutkitaan meillä usein transkriptiona, mikä edellyttää erilaisia metodeja kuin puheen tutkimisen (Fingerroos & Haanpää 2006: 26–27).

Suomessa akateeminen muistitietotutkimus on lähtökohdiltaan monitieteistä ja -menetelmäistä metodologista pohdintaa muistin ja tiedon luonteesta. Jo sanan *oral history* kääntäminen muistitiedoksi tai muistitietotutkimukseksi edellyttää termien muisti ja tieto määrittelemistä. Muistitietotutkimus saakin perustelunsa historianfilosofian ontologiasta ja epistemologiasta. Tällöin ontologia, oppi olevaisesta, sisältää peruskäsityksiä siitä, mitä esimerkiksi menneisyys ja aika ovat. Kysymykset, miksi tutkimme menneisyyttä ja mitä hyötyä siitä on, kuuluvat ilmiselvästi muistitietotutkimuksen epistemologian alueelle (Fingerroos & Haanpää 2006: 27, 36; Fingerroos & Peltonen 2006: 18–10).

Tässä artikkelissa lähteenä käyttämäni muistitieto on luonteeltaan konstruktio, ja kirjoittamani teksti on uudelleen tuotettu, epistemologian näkökulmasta subjektiivinen rekonstruktio. Muistitieto ei siis kerro niinkään menneisyyden tosista tapahtumista kuin siitä, mikä näiden tapahtumien merkitys oli ja on – tai toivotaan olevan – tietoa tuottaessa (ks. Portelli 2002: 67). Muistitietotutkijana olen siis kiinnostunut paikkaan liittyvän muistelun moniäänisyydestä enkä etsi muistitiedosta faktoja tai hae menneisyydestä vain totuutta. Sen sijaan selvitän, mitä muistelijat halusivat tehdä, mihin he uskoivat tekohekellä tai mitä he ajattelivat tehneensä muisteluhetkellä ja ennen sitä. Menneisyydellä tai tulevaisuuteen sijoittuvilla toiveilla siis on psykologinen hintansa, kuten italialainen muistitietohistorioitsija Alessandro Portelli on kirjoittanut (Portelli 2002: 67–70).

Muistin paikat

Christopher Tilley on kirjoittanut siitä, miten *paikka* on sosiaalisesti tuotettu ilmaisu, joka on erottamaton osa ihmisten jokapäiväistä elämää. Paikan tulkinta sisältää sekä subjektiivisia että sosiaalisia ulottuvuuksia, eikä paikkaa voi ymmärtää ilman näitä. Toisin sanoen se, millainen paikka on, riippuu siitä, kuka on kokijana ja miten: ilman suhteita ei ole paikkaa, ja paikan rajoina ovat periaatteessa inhimillisen katseen ja tietoisuuden rajat (Tilley 1994: 10–11, 15–17). Tässä artikkelissa paikka käsitetään konstruktioiksi, jota yksilöt ja yhteisö tuottavat puhumalla, kirjoittamalla tai rakentamalla tilaan.

Saman ajatusmallin pohjalta rakennan myös käsitteestä *muistin paikat* analyttisen apuvälineen itselleni. Ensinnäkin muistin paikka on tulkinnassani konstruktio eli muistelussa (uudelleen)tuotettu paikka. Kirjoittaminen, puhuminen ja rakentaminen ovat keinot tuottaa myös muistin paikkoja.

Lisäksi muistin paikka on käsitteellysni ilmaisu, joka sisältää subjektiivisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia riippuen siitä, kenen tai keiden näkökulmasta paikkaa muistelussa tuotetaan. Lähtökohdiltaan ajatteluni poikkeaa siitä, mitä esimerkiksi Ulla-Maija Peltonen (2003: 188) on kirjoittanut muistin paikoista samannimisessä teoksessaan: ”Kollektiivinen muisti ja muistin paikat ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Pierre Noran lanseeraama käsite *muistin paikat* (*lieux de mémoire*) on ymmärrettävä laajassa merkityksessä, koska sekä muisti että paikka sisältävät assosiaatioita historialliseen, intellektuaaliseen, emotionaaliseen ja tiedostottomaan. Nora erottaa toisistaan muistin paikat ja miljööt.”

Peltonen käyttää Maurice Halbwachsin käsitettä kollektiivinen muisti pitkälti merkityksessä ”henkilökohtaisiin muistoihin perustuva yhteisöllinen muisti”. Kollektiivisen muistin vastinpariksi asettuu tällöin käsite historiallinen muisti, joka perustuu viralliseksi luokiteltaviin asiakirjoihin ja ilmenee muiden muassa instituution muistina ja historiantutkimuksen tuloksina (Parot 2005: 500–502). Peltoselle sisällissodan 1918 punainen muisti edustaa kollektiivisia muistoja, jotka sisällissodan historiallinen muisti sivuutti ennen 1960-lukua.

Jocelyn Parot (2005) on kirjoittanut suomalaisesta muisti-ilmioistä, jonka kanssa keskustelemaan hän asettaa Pierre Noran ranskalaisen *muistin paikat* -projektin. Teoksessaan *Les Lieux de Mémoire* (1992) Nora nimittäin selittää mekanismeja, joiden kautta jonkun menneisyyteen sijoittuvan ilmiön – kuten muistin paikan – merkityksiä luodaan uudelleen. Väitöskirjassani *Haudatut muistot* viittasin Noran tulkintaan muistomerkin elämän kahdesta vaiheesta – en silloin hahmottanut kaikkia muistin paikat -käsitteen ulottuvuuksia. Nora esittää, että ensimmäisessä vaiheessa muistomerkki symboloi juuri sitä ilmiötä (kollektiivista muistia), jota varten se on pystytetty. Toisessa vaiheessa monumentista tulee alkuperäisestä tarkoituksestaan etäännyntynyt muistin paikka, joka kantaa kokijoiden siihen liittämää historiallista muistia. Esimerkiksi kansallisten merkkipäivien yhteydessä juhlimme menneisyyttä täsmälleen niin kuin meille on opetettu (Fingerroos 2004a: 387; ks. Nora 1996: 6–7; Nora 1998: 636). Ranskalainen muistin paikat -projekti eroaa suomalaisesta muisti-ilmioistä siinä, että Noran alkuperäisenä ideana oli tuottaa *Lieux de Mémoire* -termin avulla kansallismallion historialliseen muistiin kohdistuvaa ideologiakritiikkiä. Noran tulkintayritys epäonnistui epistemologiansa osalta, koska *Lieux de Mémoire*

-prosessi laajentui juuri edellä kuvatulla tavalla eli muistin paikoista muodostui myyttejä kansallisvaltiolle ja sen historialliselle muistille (Parot 2005: 500–503). Suomalaisessa kulttuurien tutkimuksessa muistin paikka -käsitteen tätä ulottuvuutta ei ole osattu huomioida.

Peltosen ja Parot'n ymmärryksessä muistin paikka on kollektiivisen muistin ilmentymä ja se toimii vastineena kansallisvaltion kaltaisen instituution historialliselle muistille. Kollektiivinen muisti – kuten alun perin Noran *Lieux de Mémoire* -projektikin – erittelee tietyt menneisyyden tulkinnat kriittisiksi ja erilleen historiallisesta muistista. Termi rakentuu ranskalaisesta traditiosta käsin ja sen käytön tavoitteet ovat epistemologian tasolla toiset: termillä pyritään menneisyyden kriittiseen (uus)tulkintaan. Omassa käytössäni muistin paikat rakentuu muistitietotutkimuksen traditiosta käsin. Muistin paikka on ensisijaisesti muistelutyössä tuotettava konstruktio. Olenkin kiinnostunut siitä, mitä merkityksiä muistelijat kiinnittävät paikkaan, en niinkään siitä, millainen kollektiivisen muistin ilmentymä jokin muistin paikka itsessään on.

Muistin utopiat Karjalassa

Sana utopia johtuu suomen kieleen kreikan sanasta *topos*, ”paikka”, ja kielto-sanasta *no*. Näin ollen utopia merkitsee paikkaa, jota ei ole. Suomenkielinen lainasana utopia tarkoittaa yhtäältä mahdollonta haavekuvitelmaa tai haaveellista (maailmanparannus)suunnitelmaa. Yhtäältä se voi olla jonkin aatteen mukainen (toteutumaton) ihanneyhteiskunta (*Uusi sivistyssanakirja* 1994: 636; *MOT. Kielitoimiston sanakirja* 1.0. 1995). Utopian suppean määrittelyn lähtökohdat – sellaisena kuin löydämme ne myös Thomas Moren, Francis Baconin ja Tommaso Campanellan täydellisen valtion kuvitelmista – vastaavat hyvin sanakirjamääritelmiä: utopia on toisaalta paikka, joka ei ole, toisaalta onnellisten ihmisten paikka (Lahtinen 2002: 169).

Mikko Lahtinen on hahmotellut utopialle edellistä laajempaa määritelmää. Hän päätyi toteamaan, että ”laajimmillaan utopiaksi on katsottu miltei mikä tahansa teos tai ajattelutaipumus, johon sisältyy utooppinen, olemassa olevan todellisuuden tuolle puolen viittaava, transsendentti elementti”. Utopian eräänlaisena perusehtona voi mielestäni pitää huomiota, että transsendentista viittaavuussuhteestaan riippumatta utopia on syntynyt jossakin todellisessa ajassa tai paikassa. Lisäksi utopia on kontekstisidonnainen. Se esimerkiksi voi olla osa yhteiskunnallista muutosliikettä, muodostua ideologiaksi ja yhteiskuntakokeilun

suunnitelmaksi. Äärimmillään utopia johtaa reformiin tai vallankumoukseen (Lahtinen 2002: 171–172).

Maailmanmarkkinoiksi laajentunut kapitalismi, kaupunkivaltioiden kehitys, teollistuminen ja teknistyminen loivat 1800-luvun Eurooppaan modernisaatioutopioille otollisen kontekstin. Naiivit kuvitelmat kaukana sijaitsevista suojaisista ihannevaltioista syrjäytyivät muiden muassa kommunistisilla ja sosialistisilla utopioilla, joiden päämääränä oli uudistaa yhteiskuntaa (Lahtinen 2002: 204). Teolliseen murrokseen liittyvät utopiat elivät koitoisellakin maaperällämme, tosin vuosikymmenien viiveellä. Ensimmäisen kareliaanin A. V. Ervastian matkakertomuksessa *Muistelmia matkalta Venäjän Karjalassa kesällä 1879* todetaan: ”Isänmaatansahan jokainen haluaa katsella ja oppia tuntemaan, ja minä olin jo pitkät ajat lukenut *Venäjän Karjalan meidänkin suomalaisten isänmaahan*, vaikka meillä vielä tavallisesti isänmaalla käsitetään ainoastaan suuriruhtinaskuntaa. (...) oli siis pakko käydä sitäkin katsomassa, että koko avara Suomenmaa sitten olisi tuttu. (...) Kuitenkin sain siksi monelta kehotuksia matkakertomuksen julkaisemiseen, että päätin kuin päätinkin lyhyesti ja koristelematta kyhätä jotakin *näkemisistäni tuolla ”uudessa Suomenmaassa”* (Ervasti 2005: 14–15; korostus Fingerroosin).

Ervastian merkitys on myös siinä, että hän käsittelee Karjalaa kysymyksenä ja asettaa sille käytännöllis-ideologien auttamishjelman (ks. Laaksonen 2005: 7–9). Tällainen utooppinen ajattelu tarjosi ohjelmallista sisältöä tulevana vuosikymmeninä niin kulttuurin ja tieteen kareliaaneille³ kuin Karjalasta unelmoiville Suur-Suomen rakentajille. Etenkin Bobi Sivénin ja Edvard Gyllingin toimet osoittavat, millaista ideologista kantoa kansallisvaltioon liittyvillä utopioilla lopulta oli (ks. Kangaspuro 2000; Niinistö 2000). Y. O. Ruuthin teos *Karjalan kysymys vuosina 1917–1920. Katsaus Karjala-kysymyksen poliittiseen luonteeseen* konkretisoi yhteiskuntakokeilujen suunnitelmallisuuden: ”Siis on Karjalan kysymys, kuten kaikki poliittiset kysymykset, samalla henkinen ja taloudellinen, ja molemmat nämä puolet ovat toisistaan riippuvaisia. Sivistys ei kohoa ilman taloudellisia edellytyksiä, eikä kansallinen varallisuus ilman hengen vireyttä, eikä tahdon lujuuutta” (Ruuth 1921: 18).

Toisen maailmansodan jälkeisistä utopia-ajattelijoista Ernst Bloch on sikäli kiinnostava, että hän pyrkii kuromaan umpeen utopistisen ajattelun ja olemassa olevan todellisuuden välistä kuilua (ks. Bloch 1959: 258–288). Aiempi utopiakirjallisuus koostui pääosin saariromaaneista ja epärealistisista

suunnitelmista parantaa maailmaa. Mikko Lahtinen (2002: 222) näkeekin Blochin merkityksen siinä, että hän perää utopia-ajattelulta päteviä ”matkasuunnitelmia” ja konkreettisuutta. Toisin sanoen utopian tulisi muuttua ”konkreettiseksi utopiaksi”, jonka avulla voidaan vastata kysymyksiin: Keitä me olemme? Mistä me tulemme? Minne olemme matkalla? Mitä toivomme? tai Mikä meitä odottaa?

Karjalan menetyksen muisto ja sen palautukseen liittyvä toivo ovat tässä päivässä elävää utopisuutta. Siirtokarjalaisten utopiat ovat muistin kaltaisia konstruktioita: ne eivät välttämättä ole faktanäkökulmasta tosia vaan muistelijoilta merkityksellisiä. Anssi Paasi on kirjoittanut, että siirtokarjalaisten utopiat ovat yhtäältä moniulotteisia, mielikuvallisia ja ideaalisia, jolloin niillä ei välttämättä ole kuin ohut yhteys menetetyssä Karjalassa vallinneeseen todellisuuteen. Toisaalta utopiat saavat erityisiä latauksia paikoissa, joihin liittyy muistelijoiden toiveita ja unelmia (Paasi 1988: 9–11, 17, 29; myös Paasi 1996). Siirtokarjalaisien paikkaan kiinnittämät utopiat ovatkin erilaisia kuin kareliaanien aatteelliset haaveet; ne ovat henkilökohtaisia, koettuja, läheisiä ja tuttuja. Niissä utopia on muuttunut konkreettiseksi utopiaksi.

Kolme utopiaa paikasta nimeltä Karjala

Mikko Reponen: Takaisin Karjalaan 70 vuodessa

Elettiin vuoden 1936 syyskesää. Rauha oli maassa eikä suurten sotien tulemiseen uskottu. Jossain Espanjan nurkilla tosin liekehti, mutta luultiin senkin kolkan vähitellen tyyntyvän.

Viipurissa, maamme sen ajan toiseksi suurimmassa kaupungissa, kansa oli kokoontunut pyhäiseen jumalanpalvelukseen tuomiokirkkoon. Pastori Bertel Törmävaara oli saarnatuolissa selittämässä päivän tekstiä.

Silloin se tapahtui: penkiltä nousi lyhyehkö, parrakas mies, kävellen käytävälle, jossa huusi lujalla profeetan äänellä: ”Viipurin tuho on lähellä, kolmen vuoden kuluttua on tämä temppele raunioina ja vieraan vallan sotajoukot marssivat kaupungin katuja.”

Voi arvata, mikä häly tästä syntyi. Pian oli miehessä monin käsin kiinni. Hänet vietiin nopeasti ulos ja asetettiin myöhemmin syytteen kirkkorauhan häiritsemisestä, vaikka saarnan pitäjä pyysikin miehen vapauttamista. (...) Tieto tästä karmeantuntuisesta ennustuksesta levisi nopeasti yli koko maan, ja kalakauppias

Mikko Reponen, merkillisen julistajan, nimi tuli yleisön tietoisuuteen. (Fingerroos & Haltia & Toivonen 1999: 7; Mikkonen 1967: 36, alkup. Johannekselainen, heinäkuu 1964)

Edellä esitetty, pitäjälehti *Johannekselaisessa* heinäkuussa 1964 julkaistu muistitieto, on todistuskertomus siitä, miten vuoden 1936 ennustus kävi toteen: Viipurin tuomiokirkko nimittäin raunioitui talvisodan ilmapommituksissa helmikuussa 1940, ja Viipuri menetettiin kesäkuun 1944 suurhyökkäyksessä Venäjälle. Lopullisesti Viipuri menetettiin Venäjälle 10. helmikuuta 1947, jolloin Pariisissa solmittiin rauhansopimus. Yritykset palauttaa Viipuri ja sen lähiympäristöt siis epäonnistuivat, mikä merkitsi menetetyiltä alueilta siirretyn väestön evakkoajan alkua (Häikiö 2005: 1100).

Ennustuksen lausunut lyhyehkö parrakas mies on Mikko Reponen, saarnaajaksi vuonna 1932 ryhtynyt viipurilainen kalakauppias, joka tunnetaan siirtokarjalaisten keskuudessa parhaiten lempinimellä ”Viipurin profeetta”. Reponen juuret vievät Johanneksen Revonsaareen, jossa hän syntyi 18. kesäkuuta 1892. Täältä perhe muutti Viipuriin, jossa Mikko vietti lapsuutensa ja nuoruutensa sekä hankki ammatin ja avioitui (Mikkonen 1967: 7). Saarnamieheksi Reponen ryhtyi vasta aikuisiällä, vaivuttuaan vaimonsa äkillisen kuoleman jälkeen masennukseen ja saatuaan ”väkevän herätyksen”, kuten hän itse muistelee:

Taivas aukeni, Jumala kirkasti Poikansa Jeesuksen ja antoi Henkensä sydämeeni. Tulin uudeksi luomukseksi. Jeesus tuli sydämeeni asumaan ja hallitsemaan.

Oi sitä riemua ja autuutta. Synkkä Mikko tuli onnelliseksi Jumalan lapseksi. ”Sillä kaikille, jotka ottivat Hänet vastaan, Hän antoi voimaa tulla Jumalan lapsiksi.” (Mikkonen 1967: 11)

Saarnamiehenä Reponen oli väkevä ja ututtera, mistä syystä hänet tunnettiin karjalaisen siirtoväen keskuudessa hyvin. Reposelta evättiin talvisodan jälkeen pääsy Viipuriin, sillä saarnojen pelättiin lietsovan paniikkimielialaa ja pelkoa karjalaisissa (Mikkonen 1967: 10). Uskon palo eli saarnamiehessä kuitenkin voimakkaana, eikä hän lannistunut vastoinkäymisistä. Hän kierteli laajalti siirtokarjalaisten sijoituspaikkakunnilla Etelä-Suomessa, ja monet kirjeet tavoittivat karjalaiset sukulaiset ja uskonveljet myös toisen evakkomatkan jälkeen. Nurmeksessa 3. tammikuuta 1947 päivätystä kirjeestä saarnaaja kirjoittaa kotiseurakuntalaisilleen:

Arvoisa Viipurin kaupungin Tuomiokirkkoseurakunta.

Pyydän nöyrimmin merkittäväksi nimeni Viipurin kaupungin Tuomiokirkkoseurakunnan kirkonkirjoihin vuodelle 1947: Entinen kala-kauppias, matkasaarnaaja, leski Mikko Reponen, syntynyt Johanneksen pitäjän Revonsaaren kylässä 18.6.1892. Asunut viimeksi Tammisuolla Tiurinkadulla.

Karjalan siirtoseurakunnille toivotan Jumalan siunaamaa armollista vuotta, erittäin Tuomiokirkkoseurakunnalle. Olemme Herran asettamalla murheen tiellä tällä lopun ajalla, jolloin Herramme ja Vapahtajamme Jeesuksen Kristuksen tulemisen merkit näkyvät yhä selvemmin. Pian Hän, joka verellään lunasti meidät ristillä Golgatalla, vie omansa kirkkauteen. – Mutta sitä ennen Hän, jolla on valta taivaassa ja maanpäällä, vie meidät, Karjalan siirtokansan, vielä entisille kotimaille Karjalaan. Nuo kolme rautaista sulkua, jotka ovat estäneet meiltä pääsyn Karjalaan – niiden aika pian täytyy. Lukekaa profeetta Habakukin 2:sen luvun alku, jossa Herra lupaa täyttää sen, mitä hän on luvannutkin.

Meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen armo, Isän Jumalan rakkaus ja Pyhän Hengen osallisuus olkoon meidän kanssamme nyt ja aina. Saarnaaja Mikko Reponen (Mikkonen 1967: 59–60)

Esimerkki on mainio näyte Reponen välittämän sanoman laadusta: saarnoihin ja kirjeisiin sisältyi evakkoajan jälkeen usein profetia paluusta Karjalaan. Karjalaisissa sanomalehdissä ja muistelmateoksissa onkin julkaistu viljalti kuvauksia ja muistoja Reponen ennustuksista: ”Kyllä Karjala saadaan vielä takaisin, vaan ei ole hänelle ilmoitettu aikaa. Nyt se saadaan lahjaksi eikä sodalla. Ja hän sanoi, että Venäjä tulee meidän ystäväksemme, vaikka se on vihamies” (Mikkonen 1967: 30). Monille Jumalaan uskoville siirtokarjalaisille Mikko Reponen olikin sanan ja vakavan uskonnillivoituksen mies, joka antoi sanoillaan toivoa vaikeissa oloissa.

Reponen utopia-julistukseen sisältyi myös vankka usko omaan paluuseen. Reponen kuvasi saarnoissaan useaan otteeseen, miten hänet haudataan Viipuriin: ”Kyllä Mikko vielä kävelee Viipurin kaduilla.” Loppuvuodesta 1948 puhjennut keuhkotauti kuitenkin heikensi Reponen kunnan nopeasti, joten oma paluu Karjalaan jäi toteutumatta. Mikko Reponen kuoli Härmän parantolassa 22. lokakuuta 1951, ja hänet haudattiin Ylihärmään (Mikkonen 1967: 26, 29, 37, 63).

Sirkka Pöysti: Sain Karjalani takaisin

On heinäkuun alku vuonna 1993. Auto pysähtyy kylän keskustaantien entisen sukulaistalon, setäläisten pihaan. Talo näyttää samanlaiselta kuin ennen, aitta ja osa navettarakennuksesta on myös jäljellä. Alasjärvi tuttuine rantoineen avautuu silmien eteen tyynenä ja kauniina. Kylän nimi on Kujansuo. Kuljen muutaman askeleen ja näen pellon toisella puolella korkealla mäenrinteessä synnyinkotini. Astun veräjältä pellon puolelle ja istahdan pientareelle. Syvältä sielusta purkautuu vapisuttava itku, viidenkymmenen vuoden tuska ja ikävä. (Pöysti 2003: 4)

Näillä sanoilla alkaa kirja *Sain Karjalani takaisin*. Kirjan kirjoittanut Sirkka Pöysti on Helsingissä eläkepäiviään viettävä siirtokarjalainen, joka toteutti unelmansa kotiinpaluusta Karjalaan ja rakensi Hiitolan Alasjärvelle kesämökin kesällä 1995. Hiitola sijaitsee Karjalassa Laatokan länsirannikon keskiosassa; sieltä Pöysti hankki itselleen 15 aarin palan vierasta maata. Prosessi eteni Hiitolan kyläneuvostolle tehtävästä tonttikyselystä virallisen hakemuksen kirjoittamiseen. Sen Pöysti jätti Lahdenpohjan alueen hallintovirastoon kesäkuussa 1994. Tonttiantomus ja rakennuslupa käsiteltiin Karjalan tasavallan hallituksen ministeriössä Petroskoissa, jonka jälkeen viidenkymmenen vuoden vuokrasopimus laadittiin maaliskuussa 1995 (Pöysti 2003: 9).

Tontin paikaksi valitsin kotimäen ja niemen toiselta syrjältä korkeimman kohdan. Siitä on panoraaman omainen näköala järven kapeampaan osaan. Rantapellosta oli sopiva ottaa puutarhamaata. Olin myöhemmin vakuuttunut, että juuri tämä talon paikka oli odottanut minua viisikymmentä vuotta. (Pöysti 2003: 9–10)

Itse kirja koostuu Pöystin muistelmista eli siitä, miten hän koki paluun kotiinsa, millaisia kulttuurisia eroja ja ihmisiä hän kohtasi alueella ja mitä hänelle on vuosien varrella tapahtunut. Ihailtavaa Pöystin kirjoittajanotteessa on avoimuus kaikkea uutta ja erilaista kohtaan. Hän on kiinnostunut paikan venäläisestä historiasta, talouselämästä ja hallinnosta. Pöystin synnyinkodin omistaa auttavaa englantia puhuva lääkäriperhe. Kommunikointi on ilmiselvästi ollut kummallekin osapuolelle antoisaa. Pöysti kuvaakin kirjassaan erilaisia kohtaamistilanteita: sitä, miten lääkäriperhe on ottanut paikan omakseen jo useammassa suku-

polvessa ja miten hänen omana tehtävänä on paikan suomalaista menneisyyttä koskevan tiedon välittäminen. ”Venäjän nuorisolle Karjalan menneisyys on ylipäänsä vielä melko tuntematonta. Vasta uudemman historiankirjoituksen myötä tilanne voisi parantua” (Pöysti 2003: 22).

Pöysti asettaa kirjassaan myös paikan menneisyyden ja tulevaisuuden vuoropuheluun – ja pakottaa siirtokarjalaiset itsetutkiskeluun. Hänen kirjailijanotteessa on paljon samaa, mitä alueella tehtävä suomalais-venäläinen tutkimus tavoittelee: muistoihin perustuvia paikka-narratiiveja vertailaan ja tutkimustulokset viedään lukevan yleisön tietoisuuteen. Pietarin yliopiston tutkija Ekaterina Melnikova esimerkiksi on kirjoittanut, miten venäjänpuoleisessa Karjalassa asuva väestö kertoo paikan suomalaisesta ajasta. *Rodina*, ”kotimaa”, on paikan venäläisille asukkaille sekä kerronnan muodossa tuotettua tietoa omista juuristaan että osittaisuuden merkitsijä. Rodinan määrittely on prosessi, jota Karjalan venäläisväestö tekee jatkuvasti (Melnikova 2005: 66–67). Pöysti (2003: 55) esittää saman asian omana kokemukertomuksenaan:

Valitettavasti paljon on myös niitä karjalaisia, jotka ovat jääneet vanhojen vihamielisyyksien vangeiksi. Menneestä ja historiasta juontavat pelot, katkeruus ja epäluulot jäytävät monien mieltä. On vaikea ymmärtää, että nykyisten Karjalaan siirrettyjen perheiden sukupolvi on siellä syntyneitä, jotka eivät tiedä menneisyydestä juuri mitään. Vielä elossa olevat heti suomalaisten jälkeen tulleet vanhemmat ihmiset muistelevat kaiholla kaunista ja hyvin hoidettua Karjalaa, joka on päästetty nykyiseen rappeutuneeseen tilaan. Heidän kokemuksensa ja surunsa on sama kuin suomalaisilla, jotka haluavat viedä lapsensa ja lapsenlapsensa etsimään juuriaan kadotetulta kotiseudulta.

Analyttisessä mielessä Pöystin kirjan kiinnostavin anti on siinä, miten käsitteet paikka, utopia ja muistin paikka asettuvat. Sirkka Pöystin Karjala nimittäin sijaitsee muistojen Hiitolassa: paikassa, jossa myös vanha talo seisoo edelleen, ja maisemassa, joka on syöpinnyt Pöystin mieleen pysyvästi. Paikka vetää häntä puoleensa, ja paluu on kuin pyhiinvaellus, jossa etsitään sielun lepoa:

Tupa ja kamari ovat kuin ennen. Tuossa pienessä kamarissa olin nähnyt ensi kerran päivänvalon. Isäni kertoi, kuinka syntymätalvenani tammikuussa oli niin vähän lunta, että hänen piti hakea kättilö hevostärryillä. Kamarin ikkunasta

avautuva silmää ja sydäntä hivelevä *järvimaisema syöpyi lapsuusvuosina lähemmättömästi mieleeni*. Siitä tuli oma sielunmaisemani, joka ei ole jättänyt rauhaan. *Se vetää jatkuvasti puoleensa ja vaatii palaamaan eräänlaiselle pyhiinvaellukselle sielun lepoa etsimään*. (Pöysti 2003: 9, korostus Fingerroosin)

Olen useassa artikkelissani käyttänyt Liisa Lehdon ja Senni Timosen lanseeraamaa termiä pyhiinvaellus ja Karl Mannheimin kokemuksellista sukupolvea (ks. Fingerroos 2003; 2007: 18; Lehto & Timonen 1993; Virtanen 2001: 22–23, 30). Olen kuvannut niiden avulla, miten ensimmäisen polven siirtokarjalaisia yhdistää sekä Kannaksella eletty aika että sota- ja evakko aika. Heidän sukupolvikokemuksensa on niin voimakas, että sitä vaalitaan muistelutyössä, muiden muassa Karjalaan eli poissa olevaan paikkaan tehtävillä pyhiinvaellusmatkoilla. Paikkaan liittyvää tietoutta taas välitetään kerronnassa eteenpäin lapsille ja lapsenlapsille. Näin siirtokarjalaisten omasta muistojen Karjalasta tulee jälkeläisillekin tuttu kertomusten Karjala (Lehto & Timonen 1993: 90–92; Fingerroos 2007: 18–19).

Sirkka Pöysti uhmaa kirjassaan ajan ja paikan rajoja kuitenkin paljon kiivaammin. Jos nimittäin lähdemme liikkeelle siitä, että utopia on *–topos* eli paikka, joka ei ole, ja annamme sille vielä määritteet haaveellinen, suunnitelmallinen, ihanteellinen ja toteutumaton, Karjala todellakin on utooppinen ihanneyhteisö tai maailma. Pöysti on kuitenkin rikkonut *–topoksen* määreellisen rajan, sillä hän on rakentanut onnellisen ihmisen paikkaan kodin.

Viimeistelytöiden vielä jatkuessa *saatoin elokussa yöpyä jo oman katon alla*. Huonekalut haettiin seuraavana keväänä osittain Käksälmen huonekalutehtaalta, osan toi kyläkauppias Lahdenpohjasta. Järveltä päin katsottuna *korkealla mäellä ylpeänä kohoavan talon pääty on kuin ennuste Karjalan jälleerakentamisesta ja uudesta noususta*. (Pöysti 2003: 11, korostus Fingerroosin)

Määrittelin artikkelini alussa muistin paikat uudelleen tuotetuiksi paikoiksi; tuottaminen tapahtuu muistelussa kirjoittamalla, puhumalla ja rakentamalla. Pöystin talo Hiitolassa on sekä paikassa että utopiassa. Toisaalta talonrakennusprojekti ei täytä termien paikka ja utopia ehtoja, koska mökki uhmaa utopiaa ja lähentyä läsnä olevaa paikkaa. Pöystin sanoin utopia on vasta tulossa, sillä uusi mökki on ennuste Karjalan jälleeraken-

tamisesta ja uudesta noususta. Paikan näkökulmasta Pöystin projekti taas vaikuttaa liian ihanteelliselta ja haaveelliselta, sillä Alasjärvelle mennään ja sieltä tullaan takaisin – ylipäätään koko Karjala on pyhiinvaelluksen kohde. Karjalassa sijaitseva koti onkin muistin paikka, joka on tuotettu tässä ajassa uudestaan mutta on haaveellinen ja keveä kuin kesä:

Minun mökkini on alun perin tehty ”kesäkeveästi”, joten sieltä lämpö haihtuu nopeasti harakoille. Niinpä olenkin monina kylminä kevät- ja syysöinä yrittänyt saada unta lämpötilan ollessa melkein nollarajalla. Karaistuuhan siinä terve ihminen voittamaan vaikeuksia. Keskikesän lämmöstä osaa nauttia parhaiten kylmien aikojen jälkeen. Myös elämässä ”säätilat” vaihtelevat, on ilon ja surun aikoja, on menestyksen ja vastoinkäymisen jaksoja.

Karjalaan palaaminen on ollut minulle suuri lahja. (...) Kun keväällä menen Alasjärvelle, ovat kurjet ja joutsenet jo tulleet. Samoihin aikoihin me syksyllä lähdemme paluumatkalle – minä ja linnut. (Pöysti 2003: 62)

Veikko Saksi ja ProKarelia: Karjalan palautus

ProKarelia nimittää itseään vapaaksi kansalaisliikkeeksi (ProKarelia, 25.11.2006). Se määrittää tehtävänsä seuraavasti: ”Se keskittyy viime sotien seurauksena Neuvostoliitolle pakkoluovutetun Suomen Karjalan, Petsamon ja Sallan alueiden sekä eräiden Suomenlahden saarien palauttamiseen Suomen valtion ja EU:n yhteyteen. Samalla ProKarelia edistää karjalaisen kulttuurin säilyttämistä ja tunnetuksi tekemistä. Kutsumme tätä missiota Karjala-kysymykseksi” (ProKarelia, 25.11.2006).

Kauppatieteen maisteri Veikko Saksi on yksi ProKarelia-liikehännän tärkeimmistä keulahahmoista. Hän kirjoittamansa kirja *Karjalan palautus* julkaistiin vuonna 2005 ja se on ProKarelian ajan Karjalan palautuksen virallinen ohjelmaohjelma. Tekijä itse kirjoittaa esipuheessa, että ”kirja on yleisselvitys ja samalla ProKarelian kannanotto avoimena oleviin asioihin”. Avoimena olevilla asioilla Saksi tarkoittaa Neuvostoliiton harjoittaman totalitarismin aggressioita ja rikoksia, jotka pitäisi tunnustaa rakennettaessa uudenlaista suhdetta Venäjään. Saksin mukaan suomalaiset kokivat itänaapurin sodanjälkeiset toimet niin syvästi, että noin 40 prosenttia suomalaisista kannattaa Karjalan palautusta. Lisäksi selvittämättä on muiden muassa asekatkentä, sotakorvaukset ja evakkojen oikeudet. Jos Suomi siis ei tee vääryyksiä oikovaa

korjausaloitetta, ”niin sodanaikaiset syytökset Suomea kohtaan koetaan tosina”. Tämän keskustelun pakoilijoiksi Saksi nimeää koko poliittisen johdon: presidentin, ministerit ja kansanedustajat (Saksi 2005: 10–11).

Tämä kirja haluaa aktivoida ennen kaikkea poliittisen ja kansalaiskeskustelun Suomessa näistä asioista. Vielä ei ole aika tehdä Venäjälle neuvottelualoitteita. Ensin asiat ja niiden mahdolliset vaikutukset on tutkittava perinpohjin sekä haettava EU:sta ja USA:sta tukea näkemyksillemme. Lähetämme eri puolille maailmaa täysin väärän viestin, jos passiivisesti odotamme Venäjän aloitetta. (Saksi 2005: 10–11)

Kirjan sisältö koostuu kuudesta luvusta. ”Palautuksen tausta” ja ”Totalitarismin seuraukset” ovat taustalukuja, joissa selvitetään muiden muassa rauhanehdot ja -asiakirjat, osoitetaan Neuvostoliiton harjoittama totalitarismi sekä määritetään Suomen rooli sotien kärsijänä henkilöuhrien, alueluovutusten ja taloudellisten menetysten näkökulmasta. Luku ”Palautuksen toteutus” on kirjan ydin. Siinä kartoitetaan Karjalan nykytilanne sekä esitetään palautuksen mahdollisuudet, perustelut, toteuttaminen ja suunnittelu. Palautuksen numeeriset perustelut löytyvät lukemattomista taulukoista luvusta ”Karjalan palautus numeroina”. Luku ”Palautuksen vaikutukset” taas luo utopiaa yli totalitarismin: ProKarelian visiossa Karjalan arvomaailma muuttuu, talous voi hyvin ja alue integroituu osaksi länttä. Kirja päättyy palautusta ajavien yhteisöjen esittelyyn.

Akateemisena tutkimuksena kirjaa ei tekijänkään mukaan pidä tarkastella, sillä siitä puuttuvat esimerkiksi suorat lähdeviitteet. Sen sijaan se pohjautuu ”lukuisiin keskusteluihin eri henkilöiden kanssa sekä Karjalan palautuksesta että monista muista asioista”. Saksin toive on, että kirja löytää tiensä ministeriöihin, tutkimuslaitoksiin ja oppilaitoksiin. ”Ellemme näitä asioita selvitä, jääme paljon velkaa sotiemme veteraaneille ja maamme rakentajille ja tuleville sukupolville” (Saksi 2005: 11).

Suomen kielen sanakirja (1996: 397) määrittää nationalismin kansallisuusaatteeksi, kansallismielisyydeksi ja kansalliskiihkoksi. Karjala on aina ollut oleellinen osa suomalaista nationalismia. Siellä ovat kohdanneet niin vallankumouksellinen kuin rauhanomainen nationalismi, ja paikasta on ammennettu yhtä hyvin myyttistä menneisyyttä kuin kansallisia hyötyjä. Suomi asettuu tässä ajattelussa aina keskukseksi, ja Karjala sijaitsee kaukana periferiassa. Pertti J. Anttonen onkin kirjoittanut, että

suomalaiskansallinen mytologia ja historia on rakennettu erilaisille puolustamistilanteille ja niistä kertoville myyteille. Vastapooliin asettuvat ne toiset, kuten karjalaiset, joita Suomi tai suomalaiset eivät ole (Anttonen 1996).

Kun määrittelin artikkelini alussa utopian käsitteen, viittasin Y. O. Ruuthin teokseen *Karjalan kysymys vuosina 1917–1920. Katsaus Karjala-kysymyksen poliittiseen luonteeseen*. Vuodelta 1921 peräisin olevassa teoksessa Ruuth (1921: 18) asettaa Karjalan kysymyksen sekä poliittiseksi että henkiseksi ja taloudelliseksi kysymykseksi: ”Sivistys ei kohoa ilman taloudellisia edellytyksiä, eikä kansallinen varallisuus ilman hengen vireyttä, eikä tahdon lujutta.” Pohdinnan ytimessä on kysymys Suomen varsinaisesta edusta Karjalassa: ”Onko Suomen etu siinä, että suomalainen liikemaailma saa Karjalasta raaka-ainetta ja käyttövoimaa sen koskista uusiin tehtaisiin vai siinäkö, että Suomen valtio saa käteisen maksun tukkipuiden muodossa vähimmästäkin karjalaisille suomasta avusta, vai siinäkö, että Karjalan kansasta kehittyä lyhyessä ajassa hyvinvoipa sivistynyt ja poliittisesti valveutunut kansa?” (Ruuth 1921: 8).

Kun yli 80 vuotta vanhaa määritelmää vertaa Veikko Saksin *Karjalan palautus* -kirjan ytimeen, sanomasta löytyy hämmästyttävää retorista samankaltaisuutta. Lukijalle annettava viesti kilpistyy selvästi siihen, mikä on Karjalan etu: Suomi on se, joka voi viedä rajan taakse taloudellista ja sivistyksellistä hyötyä. Oikeastaan Saksin ja ProKarelian visio on vahvempi, sillä Suomella on Saksin mukaan moraaliseettinen peruste vaatia toisen maailmansodan rauhanehtoja uudelleen arvioitavaksi. Tämä tapahtuu vaiheistetun elinkaaren keinoin niin, että ”historian syvä painolasti” puretaan alueita palauttamalla ja erilaisia kuluja korvaamalla.

Tämän Karjalan palautus -suunnitelman lähtökohtana ovat sekä moraaliseettiset tavoitteet että puhtaasti hyötynäkökohdat. Tärkeintä on se, että Suomi ja Venäjä kiihköttömästi ryhtyvät yhdessä tarkastelemaan historian syvää painolastia maitten välillä. Moraaliseettisten jännitteiden purkaminen tapahtuu palauttamalla väärin perustein otetut alueet ja sopimalla aiheutettujen tuhojen ja Suomen maksamien kustannusten korvaaminen. (...) Liiketaloudellisin termein voimme sanoa tätä visioksemme, koska sillä on hyvin kauas tähtäävä suuri vaikutus: hyvä naapuruus ja ystävyys Suomen ja Venäjän välillä. Pitkä tähtäys kuvaa sitä elinkaarta, mikä tälle toiminnalle on suunniteltu. Elinkaari on vaiheistettu. Visio tulee toteuttaa rauhanomai-

siin neuvotteluihin perustuvaa strategiaa käyttäen, jossa lähtökohtana on win-win -tilanne. Taktiikkaan liittyy laaja informointi asiasta ja Suomen osalta etukäteen toteutettu esim. sotasylliseksi tuomittujen ja asekatkijöiden tuomioiden purkaminen. (Saksi 2005: 152–153)

Karjalan palautukseen liittyvä ideologinen keskustelu osoittaakin, että Suomessa on tarve nationalistiselle puheelle Karjalasta. Oikeastaan Veikko Saksin ja ProKarelian visio täyttää poliittisen nationalismin määreen kevyesti, sillä siinä uskotaan Suomen kaikkivoipaisuuteen: ”Se tuo hyvinvoinnin ja kukoistuksen Suomen itäiseen ja Venäjän luoteiseen osaan. Karjalan humanitäärinen katastrofi vältetään” (ProKarelia, 25.11.2006).

Tämä utopiapuhe on ollut omiaan ärsyttämään monia. *Karjala*-lehti esimerkiksi kirjoitti 28. toukokuuta 2005, miten Suomen Posti hylkäsi luvialaisen Heikki M. Uusilehdon idean teettää Tarton rauhan rajoja esittävä postimerkkisarja omaan käyttöönsä. Suomen Postin perusteluissa kartta ei sovi omakuvapostimerkin aiheeksi, sillä säännöissä kielletään valtiolliset ja yhteiskunnallisiin tunukset (Koskinen 2005). Etelä-Karjala-instituutin johtaja, professori Kalle Michelsen puolestaan totesi kolumnissaan, että Karjala voidaan palauttaa ilman poliittisiakin päätöksiä: ”Venäjältä saa jo nyt ostaa vapaasti kiinteistöjä ja pian varmaan myös maata. Kymppitonilla saa Viipurista jo komean kaksion merinäköalalla. Sama investointi maaseudulle tuottaa jo melkoisesti suuremman talon, jossa riittää amatöörinikkarille korjattavaa moneksi vuodeksi. Jos rahat eivät riitä kiinteistön ostamiseen, Karjalan voi palauttaa muilla keinoilla. Kesä ja alkusyksy ovat erinomaista aikaa matkustaa katsomaan kaunista Karjalaa. Vuosiviisumi Venäjälle maksaa vain pari sataa euroa ja raja-asemalta saa vajaan kolmenkymmen hinnalla kahden viikon ajoluvan. Siitä sitten vaan menoksi” (Michelsen 2005).

Karjala muistin paikkana ja utopiana

Mikko Lahtinen näkee, että globaalien riippuvuussuhteiden ja eriarvoisuuksien määrittelemässä nykyisyydessä utopiat ovat etäännyneet kauas siitä, millaisia ne olivat runsas sata vuotta sitten: ”Ihmisten elämä ei ole vapaata, turvallista, tasaverstaista tai itselähtöistä. Ehkäpä tämä 2000-luvun kehno asiantila alkaa joskus tuottaa myös toivon utopioita – ainakin puhetta siitä, mistä on puute. Ehkä tämä edellyttää yhä vakavampia kriisejä, kantapään kautta oppimiseen kuuluvia karvaita

kokemuksia. Ne eivät kuitenkaan saisi olla niin rajuja, että ihmiset menettäisivät kaiken toivonsa. Tulevaisuuden toiverikkaat haavekuvat jäävät kuitenkin pelkiksi abstrakteiksi utopioiksi, ellei niissä esitettyihin vaihtoehtoihin sisälly teoreettisesti pätevää analyysia olemassa olevasta todellisuudesta ja sen muuttamisen ehdoista ja edellytyksistä” (Lahтинен 2002: 229–230).

Itse näen nykyisyyden toisin: me elämme keskellä utopioita, ja utopiat ovat muuttuneet konkreettisiksi toivon periaatteiksi – niin kuin Ernst Blochin klassinen teosarja *Das Prinzip Hoffnung* (1959) edellytti. Voimakkaimmillaan utopiat elävät Karjalan palauttamiseen liittyvissä ideologisissa keskusteluissa. ProKarelia kutsuu ”tätä missiota Karjala-kysymykseksi” ja esittää, että palautuksesta laadittava ”ekonometrinen malli” voisi osoittaa yksityiskohtaisesti palautuksen Suomelle ja Venäjälle tuomat edut. Konkreettisimman muodon missio on saanut kansalaisvetoomuksessa: ”Jo yli 30 000 ihmistä 90 maasta ja 40 USA:n osavaltiota on allekirjoittanut vetoomuksen” (ProKarelia 25.11.2006).

Ideologisen mission näkökulmasta 2000-luvun utopiakonteksti näyttää minulle ristiriitaisena, sillä pidän palautus-ideologiaa poliittisena ja epärealistisena uhona. Esimerkiksi Karjalan Liitto ja monet poliitikot on jo pakotettu ilmoittamaan kantansa palautuksesta ja myös tekemään rajaa palautusjärjestöihin. Oma pelkoni on, että kärkevästä poliittisesta ja nationalistisesta puheesta tulee ongelmia niille, joille Karjala on oikeasti tärkeä. Entä jos siirtokarjalaisten pitäjäsurojen tekemä kuntayhteistyö valuu hukkaan ja kaikkien ulkomaa- laisten liikkumista rajoitetaan Venäjän puoleisessa Karjalassa. Tällöin koettavasta muistin paikasta tulee oikeasti poissaoleva, määritelmän mukainen *–topos*. Suomalais-venäläisen tutkimusyhteistyön tämä vie pahimmillaan uuteen väljähtymiseen.

Siirtokarjalainen utopiakonteksti on onneksi paljon ideologista laajempi. Toivon profetta Mikko Reponen ennusti ensin Viipurin lohduttoman kohtalon, mutta valoi myöhemmissä profetioissaan uskoa Karjalan palautumiseen. Hänen sanomansa voi ymmärtää yhden ihmisen vastaukseksi siirtokarjalaisten inhimilliseen hätään ja paikan kaipuuseen. 2000-luvun utopiakonteksti on jo huomattavan moniääninen. Menetetty Karjala muotoutuu siirtokarjalaisten muistossa ja toiveissa aina omanlaisekseen, eivätkä nationalistiset utopiatulkinnat tai globaalit riippuvuussuhteet vaikuta muistin utopioiden sisältöihin välttämättä lainkaan. Siirtokarjalaisten mielisissä sijaitsevat muistot ja utopiat ovatkin luonteeltaan tyystin erilaisia

kuin kansalliset tai poliittiset utopiat, sillä niillä on tiivis yhteys paikan menetyksen *kokemukseen*. Sirkka Pöysti kokeekin olevansa kuin muuttolintu, joka rakentaa ja toimii tässä hetkessä mutta ei löydä silti oikeaa kotiaan:

Kyllä kai me ihmisetkin muuttolintuja olemme, emme aina tiedä, missä on oikea kotimme. Silti oppi-isämme Lutherin elämänohje kelpaa edelleen noudatettavaksi: ”Huomisesta ei mitään tiedä, mutta tänään istutan omenapuun.” (Pöysti 2003: 63)

Johanneksen Uuraassa syntynyt Vilho Huu- nonen puolestaan tunnustaa, että maailma on muuttunut: ”Jos alueluovutuksia ei olisi koskaan tapahtunut ja eläisimme Karjalassa, kohtaisimme siellä samanlaisia ongelmia kuin muualla Suomessa.” Silti hän ei luovu kokemuksestaan: ”Pohdinta ei kuitenkaan pyyhi pois evakkoajan ja tutun paikan, kodin, menetyksen tunnetta: sen aiheuttama vamma on tässä heimossa niin syvällä, että sen parantaminen vie sukupolvien ajan. Parantuneeko se koskaan?” (Huuonen 1998: 153–154).

Giorgio Agambenin sanoin meillä voi siis olla toivoa vain siinä, mikä on vailla lohtua, ja maailma olisi vailla lohtua, jos voisimme ymmärtää sen sellaisenaan (Agamben 1995: 93). *Menetys* ja *toivo* ovatkin Karjalaan liittyvän muistelun avainkäsitteet, jotka sijaitsevat ihmismielessä suhteessa rajantakaiseen aikaan ja paikkaan. Erilaiset poissaolevan paikan ilmaisu- ja kokemuksen kaksi puolta: muistoja menneestä ja utopioita tulevas- ta. Nykyisyys on kynnyksen näiden kahden välillä. Nykyisyyden kynnyksen ei kuitenkaan ole sellainen, että se rinnastuisi suoraan rajaan. Johannes-Seura ry:n puheenjohtaja Paavo Väntsi esitti kutsun vuoden 2003 Johannesjuhille seuran pitäjälehdessä. Tekstissä poissaoleva näyttää yhtä aikaa kokemuksena, käytävänä ja sisäpuolta esittävinä kasvoina (Agamben 1995: 64): ”*Jublat ovat olleet ikään kuin silta menneisyyteen*. Menetetty kotiseutu muistoinen, evakkomatkan kokemukset, karjalainen kulttuuri sekä varhaisempien sukupolvien työ ovat sävyttäneet monella tavalla juhlia vuosikymmenten saatossa. Mutta juhlien tarkoituksena ei ole ollut vain taaksepäin katsominen. Ne ovat tähänneet myös yhteyden luomiseen eri puolille Suomea siroteltujen johannekselaisten kesken. On ollut mahdollista vaihtaa kuulumisia sukulaisten ja tutujen kanssa. Ja omat muistotkin entisestä kotipitäjästä ovat saaneet uutta paloa yhteisten muistojen keskeltä. *Silta kaartuu myös tuleviin aikoihin*. Juhlilla olemme yhdessä tähystelemässä,

mitä näemme edesspäin” (Väntsi 2003, korostus Fingerroosin).

Olenkin vankasti sitä mieltä, että 2000-luku on utopioille aivan yhtä hedelmällinen konteksti kuin toisen maailmansodan jälkeiset vuodet tai 1800-luvun yhteiskunnallinen murros. Toisin sanoen tuotamme jatkuvasti puhetta siitä, mistä on puute.

Alaviitteet

1. Kokemuksiin liittyvien utopioiden yhteydessä olisi mahdollista keskustella mm. nostalgiaelementistä, pyhiinvaeltaja-turisteista, maffesolilaisista uusheimoista ja diasporaidentiteeteistä. Näistä teemoista olen kirjoittanut aikaisemmin, kuten vaikkapa lähteenä käyttämässäni teksteissä Fingerroos 2003; 2004a; 2004b, 2007. Painossa ovat seuraavat artikkelit: Fingerroos (2007a). Karelia as a place of memories and utopias. – *Folklore* 33 (Tartu, Estonia). Fingerroos (2007b). NewKarelians in the present-day Karelia. *The Journal of Borderlands Studies* (San Diego State University Press). Fingerroos (2007c). Teoksessa Melnikova, Jelena et al. (toim.), [*kirjan nimi avoin*] (European University in St. Petersburg, Oral History Center).
2. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa käytetään myös nimitystä *history from below*.
3. Hannes Sihvo osoitti karelianismin olevan luonteeltaan kulttuurinen ja poliittinen ilmiö, jonka juuret ovat vuosikymmenten ja vuosisatojen takana: se kiinnittyy traditioon, menneisyyden esittämiseen, kansallistunteeseen, identiteettiin ja ensisyyteen. Karelianismissa toistuu eri aikakausina hyvinkin paralleelisia motiiveja ja aaterakennelmia, joista yhtä Sihvo nimittää osuvasti utooppiseksi struktuuriksi (Sihvo 2003: 8–9, 406–407).

Lähteet

- Anttonen, Pertti J. (1996). Myyttiset uhkakuvat ja puolustuseetos Suomen ja suomalaisuuden konstituoinnissa. *Elektroloristi* 3:2. 2.12.2006, http://www.joensuu.fi/~lorist/2/_96/ant296.html
- Agamben, Giorgio (1995). *Tuleva yhteisö*. Helsinki, Gaudamus.
- Bloch, Ernst (1959). *Das Prinzip Hoffnung*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- Ervasti, August Vilhelm (1881/2005). *Muistelmia matkalta Venäjän Karjalassa 1879*. Suomalaisen Kirjallisuuden Toimituksia 992. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Fingerroos, Outi (2003). Karjalainen – heimolainen vai uusheimolainen. Teoksessa Knuutila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) *Tutkijat kentällä*, 194–207. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Fingerroos, Outi (2004a). *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 985. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Fingerroos, Outi (2004b). Muistojen Karjala – utopiat paikasta. *Sananjalka* 46, 191–208.
- Fingerroos, Outi (2007). Uuskareliaanit nyky-Karjalassa. Teoksessa Fingerroos, Outi & Loipponen, Jaana (toim.) *Nykytulkintojen Karjala*, 16–32. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 91. Nykykulttuuri, Jyväskylä.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2004). Globalisoituvia muistitietotutkijoita tapaamassa. *Elore* 11:1. 24.11.2006, http://cc.joensuu.fi/%7Eloristi/2_04/fha204.html
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2006). Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus – metodologisia näkökulmia*, 25–48. Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Fingerroos, Outi, Haltia, Marjatta & Toivonen, Outi (1999). *Johannes: lähellä kaukana. Johannes-Seura ry:n 50-vuotisjuhlajulkaisu*. Johannes-Seura ry, Piikkiö.
- Fingerroos, Outi & Loipponen, Jaana (2007, toim.). *Nykytulkintojen Karjala*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 91. Nykykulttuuri, Jyväskylä.
- Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006). Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus – metodologisia näkökulmia*, 7–47. Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Haapanen, Irmeli (2001). Kareliaanit ovat irti Pohjois-Karjalassa. Karelianismin renessansista ei voinut 30 vuotta sitten uneksiakaan. *Turun Sanomat* 5.7.2001. [Tekstissä haastateltu Hannes Sihvoa.]
- Hirn, Yrjö (1939). *Matkamiehiä ja tietäjiä*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Huononen, Vilho (1998). *Kuinka olisi jos oltaisiin*. Karelia Nova ry, Helsinki.
- Häikiö, Martti (2005). Jatkosodan ulkopolitiikka: pitkospuista rauhaan. Teoksessa Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.) *Jatkosodan pikkujättiläinen*, 1093–1101. WSOY, Helsinki.
- Kangaspuro, Markku (2000). *Newosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä vuosina 1920–1939*. Bibliotheca historica 60. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Laaksonen, Pekka (2005). Lukijalle. Esipuhe teokseen Ervasti, August Vilhelm, *Muistelmia matkalta Venäjän Karjalassa 1879*. Suomalaisen Kirjallisuuden Toimituksia 992. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lahtinen, Mikko (2002, toim.). *Matkoja utopiaan. Tommaso Campanella, Francis Bacon & David Hume*. Vastapaino, Tampere.
- Lehto, Liisa & Timonen, Senni (1993). Kertomus matkasta kotiin. Karjalaiset vieraina omilla maillaan. Teoksessa Laaksonen, Pekka & Mettomäki, Sirkka-Liisa (toim.) *Kauas on pitkä matka. Kirjoituksia kahdesta kotiseudusta*, 88–105. Kalevalaseuran vuosikirja 72. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Melnikova, Ekaterina (2005). Recollections on ”narrative land” in oral tradition of Russian settlers to Karelia. Teoksessa Hakamies, Pekka (toim.) *Moving in the USSR. Western anomalies and Northern wilderness*, 88–105. *Studia Fennica Historica* 10. Finnish Literature Society, Helsinki.
- Mikkonen, K (1967, toim.). *Mikko Reponen. Viipurin profeetta*.

- Kuva ja Sana, Helsinki.
- Niinistö, Jussi (2001). *Bobi Sivén. Karjalan puolesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 804. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Nora, Pierre (1996). General introduction: between memory and history. Teoksessa Kritzman, Lawrence D. (toim.) *Realms of memory. The construction of the French past. Volume I: conflicts and division*, 1–20. Columbia University Press, New York.
- Nora, Pierre (1998). The era of commemoration. Teoksessa Kritzman, Lawrence D. (toim.) *Realms of memory. The construction of the French past. Volume III: symbols*, 609–637. Columbia University Press, New York.
- MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0. (2005). Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy, Helsinki.
- Paasi, Anssi (1988). *On the border of the Western and Eastern worlds. The emergence of the utopia of the Wärsilä community in Eastern Finland*. Tiedonantoja N:o 6. Joensuun yliopisto, Kulttuuri- ja suunnittelumaantiede, Joensuu.
- Paasi, Anssi (1996). *Territories, boundaries and consciousness. The changing geographies of the Finnish-Russian border*. John Wiley & Sons, Chichester.
- Parot, Jocelyn (2005). Haudatut muistot. Anamneesi sisällissodan ja siirtokarjalaisuuden leikkauspisteessä. *Historiallinen aikakauskirja* 103, 497–505.
- Peltonen, Ulla-Maija (2003). *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 894. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Portelli, Alessandro (1998/2002). What makes oral history different? Teoksessa Perks, Robert & Thomson, Alistair (toim.) *The Oral history reader*, 63–74. Routledge, London.
- Pöysti, Sirkka (2003). *Sain Karjalan takaisin*. Omakustanne, Helsinki.
- Ricoeur, Paul (2004). *Memory, history, forgetting*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Ruuth, Y. O. (1921). *Karjalan kysymys vuosina 1917–1920. Katsaus Karjala-kysymyksen poliittiseen luonteeseen*. K. J. Gummerus Osakeyhtiö, Jyväskylä.
- Saksi, Veikko (2005). *Karjalan palautus*. ProKarelia, Helsinki.
- Sihvo, Hannes (1973/2003). *Karjalan kuva. Karelianismien taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 940. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Stenbäck, Irma (2003). Karjala takaisin kirja kirjalta. Uuskarelianismi näkyy klassikoiden uusintapainoksina, tutkimuksissa ja Karjalanmatkoissa. *Helsingin Sanomat* 23.11.2003. [Tekstissä haastateltu Pekka Laaksosta.]
- Tilley, Christopher (1994). *A Phenomenology of landscape. Places, paths and monuments*. Berg Publishers, Oxford.
- Suomen kielen sanakirja* (1996). Nurmi, Timo, Rekiaro, Ilkka & Rekiaro, Päivi (toim.). Gummerus, Helsinki.
- Uusi sivistyssanakirja* (1993). Aikio, Annukka (toim.). Otava, Helsinki.
- Virtanen, Matti (2001). *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 831. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Väntsi, Paavo (2003). Juhlakutsu. *Johannekselainen*, heinäkuu 2003.